

Cuprins

La Teba, mult după moartea sfînxului	7
Judecata de Acum	12
Con vorbire imaginără cu sfînxul	12
De ce „cordiale”?	17
Surîsul lui Voltaire	22
Rugați-vă să nu vă crească aripi	30
Momentul Waterloo	44
Scrisoare din partea unei necunoscute (I)	44
De la Judecata lui Paris la Judecata de Apoi	54
Scrisoare din partea unei necunoscute (II)	54
Pantera domesticită	69
Scrisoare din partea unei necunoscute (III)	69
Un amânunt	83
Nimic prea mult?	84
Publicul și pantalonii lui Henry Miller	88
Scrisoare către T.F.	88
Artistul și arborele universului	92
A doua scrisoare către T.F.	92
Teatrul și Rubiconul regiei	97
Morala bumerangului	102
Polemică și polemici	107
Neutralitatea activă	111
Decadența lui Don Quijote	113
Laudă irealității	116
Elogiul izgonirii din paradis	118
Conferința unui apostat	118
Comentarii la războiul troian	131
Conferința unui semibarbar	131
Bietul Oedip	140
Conferința unui vagabond	140

Discurs imaginar al lui Socrate după ce a fost condamnat.....	144
Două discursuri imaginare ale lui Nero.....	146
Primul discurs	146
Al doilea discurs	148
Discurs imaginar al lui Giordano Bruno	
în fața tribunalului Inchiziției	150
Nu merită să vă înduioșați.....	152
Conferința unui solitar ciudat și suspect	152
Decadența lui Don Juan	156
Conferință imaginară a unei femei	
în fața unei săli pline numai de bărbați.....	156
Discurs imaginar al lui Machiavelli	
la o cursă de automobile.....	164
O enigmă a istoriei.....	167
Cultura și istoria	170
Un tren spre Weimar.....	172
Nietzsche sau semnul securii duble	182
Schopenhauer la Venetia	187
Lecția Romei	189
Et în Arcadia ego! Dar...	191
Răspuns la invitația de a participa	
la o dezbatere despre tradiție	
și modern în Tara Făgărașului	191
Un punct de vedere	197
Despre Platon, cu gândul la Lorca	206
Un vas cu două toarte	212
Scrisoare către A.T.....	212
Singurătatea unui solidar	214
Fascinația relativului	220
Dilemele criticii.....	224
Judecăți și prejudecăți.....	229
Toți murim prea devreme	229
Utopia bibliotecii	229
Reîntoarcerea la natură	230
Ce cauta, totuși, Don Juan?	231
Anormal și normal	231
Muzeul Grévin	232
Canoane	233

Metrul etalon. Și totuși	233
Eroare și firesc.....	234
Torquato Tasso și Inchiziția	234
Nu Nero	235
Ce este eseul?.....	235
Fantezie și realitate.....	236
Surisul care ucide.....	236
Evul Mediu și Renașterea	236
O parabolă.....	238
Armele înțelepciunii	239
Mirajul imobilității	239
Un hobby?	240
Prețul talentului	240
Originale și reproduceri	241
Imaginea Acropolei e mai greacă, poate, acum.....	242
Napoleon și neoclasicismul	242
Rațiunea și inima	243
Adevărul și oglinda	243
O problemă filosofică	245
Nostalgia imperfecțiunii	245
Secretul barbarilor.....	245
Un dicton.....	246
Rugăciune neagră	246
Anacronici	246
Avertisment	247
Scurtă istorie a Afroditei	248
Titian și Carol Quintul.....	252
Bâtrînul leu rănit.....	254
Surisul Giocondei	257
Bufonii lui Velázquez	259
Vînători și cultivatori	261
Triumful inteligenței	263
O definiție sarcastică	266
Fuga în limbaj	268
Datoria de a gîndi	271
Dintr-un carnet de lectură.....	273
Răzbunarea vulturului.....	277
Marea fără Ulise	299
O dimineață pe plajă.....	299

Restul e iubire	309
Reflecții despre munți	309
Un vis cu Pilat din Pont	312
A doua con vorbire imaginară cu sfinxul.....	312

Lector: Georgeta Naidin-Dimisianu

© 2008, 2013 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispozitia publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvîrsite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezentă o încâlcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Leo von Klenze (1784-1864), *Acropola din Atena* (1846)

www.polirrom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

PALER, OCTAVIAN

Polemici cordiale / Octavian Paler. – Ed. a 3-a. – Iași:
Polirom, 2013

ISBN print: 978-973-46-2391-4

ISBN ePUB: 978-973-46-2262-7

ISBN PDF: 978-973-46-2354-9

821.135.1-4

Printed in ROMANIA

Octavian PALER

Polemici cordiale

POLIROM
2013

scriitorul ezită și se întoarce din drum. N-are curaj să renunțe provizoriu la viață pentru a vorbi despre ea. Alteori, dimpotrivă, el e în primejdie să se îmbete de propria sa singurătate și s-o transforme din mijloc în scop. Acum, renunțarea e chiar prea ușoară. Pentru cine să mai scrie cel care nu mai vede pe nimeni dincolo de foile sale? Ceea ce înseamnă că un artist se poate rata ferindu-se să se privească în ochi, dar el se poate rata și privindu-se doar pe sine în oglindă.

De fapt, în artă războaiele se pierd aproape totdeauna în spatele frontului. Nu în cîmp deschis, ci în defileele ceasurilor de singurătate pe care nimeni nu le vede și puțini le știu. Pentru că „în spatele frontului“ e totdeauna un om singur care și căută un drum spre semenii săi.

M-ar ispiti să spun că turnul de fildeș a lăsat locul unei chilii de salahor, ridicată în unele cazuri chiar pe Golgota, căci scriitorul trebuie să îndure o lungă tăcere pentru a vorbi. Dar aceasta ar putea să pară o vanitate sau o pretenție de a considera singurătatea artistului un punct de onoare. Or, de fapt, unica scuză a artistului solitar este că el nu se retrage în singurătate pentru a trăi *fără* alții, ci ca să trăiască mai adevărat *pentru* alții. În plus, singurătatea unui artist nu este nici mai bună, nici mai rea decât a altor oameni. Ea poate fi la fel de zadarnică și la fel de fertilă.

De aceea, nu vreau să apăr această singurătate decât de o vină pe care ea n-o are: aceea de a

semăna cu fintina lui Narcis. Pentru că, în realitate, artistul se află la polul opus. Vreți dovezi? Ele sunt, după părerea mea, evidente. Narcis întoarce spatele lumii, pentru a renunța în cele din urmă și la sine, în vreme ce artistul, explorîndu-și singurătatea, speră că va descoperi în ea lumea. Unul se privește în oglindă pentru a muri. Altul, pentru a trăi și pentru a vorbi despre asta. Pentru ca Narcis să se salveze, ar fi fost de ajuns să fi întors capul. La un artist, aceasta ar echivala cu un abandon. Nu putem da altora decât ceea ce există în noi însine și tocmai de aceea a fi singur din cînd în cînd e necesar, probabil, pentru a fi solidar totdeauna.

Dacă vreți, păcatul originar al unui artist nu este atît singurătatea, cât dorința de a o face cu orice preț să vorbească. El e țintuit de aceea înr-o ambiguitate care îl devoră din două părți. Înr-o parte se luptă cu îndoielile și cu spaima că nu va fi înțeles; din cealaltă parte, aude reproșurile celor care-l înviniuiesc pentru jumătatea sa de singurătate. Astfel că singurătatea unui artist este și povară și ogor. Si blestem și loc de muncă. Lumea este pentru el un adevăr mereu pierdut și mereu visat, strălucind la limita fiecărei nopți, iar tăcerea ascunde o dublă amenințare.

Căci dacă se rupe de lume, artistul vorbește în pustiu. Dacă n-are curajul să rămînă deloc singur, nu va mai avea ce spune. Si astfel, el descoperă la un moment dat că nici nu-și aparține complet,

nici nu se poate rupe cu totul de singurătatea sa pe care și-a pus în cap s-o fertilizeze. E singurul om, probabil, care nu poate năzui să-și vindece cu totul imperfecțiunile. Îl suspectați că neagă lumea? Nu, vă înșelați, el o caută. Credeți că e prea interesat de sine? Orice scriitor adevărat știe că nu-și poate fi de ajuns sieși. Și, de altfel, el scrie chiar din acest motiv. Rațiunea artei e comunicarea, iar cine cunoaște cât de cât viața lui Van Gogh știe că fraternitatea nu este reversul singurătății, ci victoria asupra ei.

În fapt, singurătatea unui artist este totdeauna contradictorie, pentru că el se retrage în singurătate nu pentru a tăcea. Și, cu cât e mai singur, cu atât e mai însetat să o spună cuiva, contestîndu-și singurătatea chiar prin faptul că o mărturisește. Concluzia, mi se pare, se impune: acolo unde singurătatea eșuează, triumfă arta. Nici un scriitor nu s-a confesat pentru că a fost singur, ci pentru că în singurătate n-a consimțit să devină mut, n-a renunțat la dorința de comunicare. În chiar momentul când începe să scrie, el recunoaște că trebuie să iasă dincolo de limitele sale, că nu poate trăi fără alții. Ce credeți că sunt în realitate invectivele sarcastice aruncate uneori din singurătate de un artist-solitar? Eu vă propun să vedeați în ele strigăte mîndre de ajutor. Când nu mai are curaj să spună că iubește lumea, artistul pretinde că o disprețuiește. Dar disprețul său nu e decît un mod de a ascunde o iubire care săngerează. „Eu

sunt singur, în timp ce ei, ei sunt toți", spune cineva în Dostoievski. Artistul nu poate înainta prea departe pe acest drum. În singurătate, el descoperă ceea ce îl face solidar.

Dar e oare necesar să fim singuri pentru a face această descoperire? Într-adevăr, o asemenea întrebare trebuie pusă. De ea depinde în bună măsură soarta scriitorului. Pentru că și scriitorul vrea să se bucure din plin de lumea în care trăiește. Numai că pentru a iubi lumea trebuie, cum zicea Leonardo, să cunoaștem, iar pentru a o cunoaște trebuie mai întâi să ne cunoaștem pe noi. Probabil, nu poate fi cu adevărat solidar cine n-a plătit nici un tribut ca să nu iubească superficial. Numai cine a străbătut un deșert știe cu adevărat ce înseamnă setea.

O legendă din Mexic spune că arborele universului are două brațe. Unul al dragostei, altul al durerii. Și mă gîndesc că, poate, și artistul e un astfel de arbore. Pe de o parte singur, pe de altă parte solidar, el își obține tocmai în singurătate dreptul de a iubi. Și uneori se ratează nu pentru că n-a dorit să fie solidar, ci pentru că n-a îndrăznit să fie singur, nu s-a cufundat destul de adînc în adevărul său, fără de care ar sfîrși prin a repeta numai ceea ce aude la alții. Problema cea mai spinoasă a unui artist e tocmai aceasta, să țină o cumpănă dreaptă. Întrucât, trăind la o răspîntie, între „eu” și „noi”, el n-are voie să uite că o singurătate care naște tot singurătate înăbușă încet și că rostul singurătății sale nu poate fi decît acela de treaptă spre o solidaritate mai adîncă.

Elogiul izgonirii din paradis

Conferința unui apostat

Doamnelor și domnilor,

Mi-am propus să vă vorbesc astăzi despre păcat ca formă de libertate și vă rog să nu vă grăbiți să vă arătați indignați. Vă avertizez că nu mă las intimidat ușor. Și chiar dacă nu vă place, voi continua să spun tot ce am de spus. Așa că nu vă mai foiați pe scaune în zadar. Mai bine ciuliți urechile să nu pierdeți nici un cuvânt. S-ar putea să nu vă spun doar prostii.

Oricum, aveți o șansă rară. Ați auzit atîtea baliverne pe tema asta încît vă puteți socoti norocoși că ascultați, în sfîrșit, un om sincer. Sinceritatea, doamnelor și domnilor, este azi o calitate și mai rară decât caracterul. Eu mi-o permit pentru că sunt un original, dar cîți sunt ca mine? Așa că bucurați-vă de această baie de sinceritate și scuțiți-mă, vă rog, de priviri scandalizate care parcă întreabă: „Ce l-a apucat pe ăsta? Ce urmărește, de ce a început să cîrtească împotriva paradisului?”. Stăpîniți-vă, tot nu vă cred. Din moment ce ați venit aici înseamnă că ați vrut să mă ascultați. Și dacă ați presupus că la mijloc e o glumă, ei bine, nu sunt eu vinovat că v-ați obișnuit să vi se spună una și să credeți alta.

De fapt, într-o privință vă înțeleg. Se pare că nu e nici un pericol să ne vîre cineva cu forța în paradis. Și cum e puțin cam ciudat să te războiești împotriva unui lucru inexistent, e firesc să vă

întrebați ce m-a determinat să vin aici în fața dumneavoastră pentru a vă deschide ochii împotriva unui rău care nu ne amenință.

De aceea vreau să vă declar de la început că pe mine nu mă deranjează atât paradisul cît condiția pe care Dumnezeu a pus-o celor care vor să locuiască în paradis, făcind atâtă caz din pricina unui măr. Gîndiți-vă cîte suspine, cîte regrete, cîte priviri întoarse înapoi au căutat mereu paradisul pierdut. Ca să regăsim, vă întreb, ce? O grădină unde e interzis să iubești? Un fel de parc în care, în loc să scrie „Nu călcați pe iarba”, scrie „Nu vă iubiți”? Sîi unde Dumnezeu stă cu toroipanul în mînă și, cum vede un bărbat și o femeie sărutându-se, ii gonește?

Aș fi putut să vă spun că am mai multe obiecții împotriva paradisului, iar prima dintre ele e că paradisul nu există. Am renunțat la asta și am trecut direct la obiecția cea mai serioasă, pentru că mi-ați fi putut răspunde cu vorbele lui Jules Renard: „Nu există paradis, dar trebuie să facem aşa ca să merităm să existe unul”. Ei bine, nu, ferească zeii să-l merităm. V-aș propune să întrebați odată pe unul din cei care ne însiră vorbe frumoase despre paradis: „Stimate domn, ce fel de paradis e acela pe care ni-l propovăduiești dumneata? Nu cumva tot un paradis păzit de interdicții acre?”. Sîi o să vedeti că dă din colț în colț. Foarte puțini vor avea curajul să recunoască fără ocoluri că vă cheamă într-o rezervație unde n-ai voie să cunoști nici un sentiment în afară de dragostea pioasă pentru Dumnezeu. Fiți atenți prin urmare. Nu vă lăsați îmbătați de vorbe. Lumea e plină de escroci.

Dacă ar fi fost numai faptul că paradisul nu există, nu era atît de grav. „Nu există, nu există, ne consolăm și gata, cu asta problema s-a închis”, am zice. Dar, din nefericire, după ce că e utopic, paradisul mai pune și condiții inacceptabile. „Să nu iubești!” Cum iubești, cum ai pătit-o. Dumnezeu

stă ca un gardian tupilat prin tufișuri și își spionează credincioșii. „Afară!”, le strigă mînios celor care se iubesc.

Stați, nu vă agitați, vă rog. N-am nimic cu Dumnezeu. Nu pe el îl judec. În definitiv, nici nu vreau să știu cum a ajuns atât de ursuz și inchitorial. Se va fi întîmplat ceva, înainte de apariția noastră, care l-a ofensat sau l-a durut, și de aceea se răzbună. Dar, treaba lui. Nu-i aduc nici o vină. Din moment ce paradisul ii aparține, face ce vrea cu el, pune ce condiții dorește. E stăpîn pe domeniul lui. Dacă are chef să primească pe acest domeniu doar oameni singuri, are dreptul, ca orice proprietar. Ce să-i reproșăm? El a zis: „Nu vă impiedic să vă iubiți, dar nu faceți asta în grădina mea. Duceți-vă aiurea dacă vreți să vă vindecați de singurătate”. Problema, doamnelor și domnilor, e alta. De ce să regretăm noi că ne-a izgonit din paradis? Am fi vrut oare să rămînem fără dragoste? De unde nostalgia de a fi pustii și singuri?

Bănuiesc că fiecare dintre dumneavoastră are o amintire dragă, păstrată dintr-o iubire. Păi, dacă ați fi fost în paradis, n-ați fi avut asemenea amintiri! O să mă înțelegeti, sper, de ce afirm, aşadar, că, în măsura în care ar exista, paradisul ar fi ceva foarte plăcitos. Să ce zic eu plăcitos, înfricosător. Acolo n-ăs putea spune ca Feuerbach: „Unde nu există dragoste nu există adevăr”. Aș fi gonit înainte de a sfîrși fraza.

De fapt, ca să fiu sincer cum am promis, înțeleg ce dorîți dumneavoastră în ascuns. Vreți să aveți și paradisul și dragostea. Vreți să-l trăiți pe Dumnezeu, instalîndu-vă în paradis și continuînd să iubiți, nu-i aşa? Dar nu se poate. Îmi pare rău, dar nu se poate. Trebuie să alegem. În paradis nu e voie să se iubească oamenii între ei. Toată dragostea trebuie revârsată exclusiv asupra lui Dumnezeu, care nu admite nici o concurență. Cum adică, Dumnezeu să aibă drept rival un amant oarecare? Nu vă supărăți, ar fi curată blasfemie.

Ce vă închipuiți dumneavoastră că e Dumnezeu? Cineva care asistă neputincios cum dreptcredincioasele sale fac bezele altor bărbați? Nu, aşa ceva ar fi, bineînțeles, de nesuportat pentru stăpînul universului. Și pe urmă Dumnezeu e un cuvînt confuz, dar pretențiile lui sunt clare. Așa că în chestiunea asta nu încape nici o discuție. În paradis trebuie să fie numai oameni inocenți. Ori singuri și cu Dumnezeu, ori păcătoși dincolo de poarta paradisului. *Tertio non datur*, cum ziceau latinii. Și vă întreb atunci: vă mai trebuie paradisul?

Tăceti, desigur. Nu vreți să răspundetă. Și vă înțeleg.

Dar să încerc să fiu și eu, asemenea confrerilor de profesie, mai metodic. Să ne lămurim mai întii asupra păcatului, motivul izgonirii noastre.

Există însă care fug de dragoste ca de o durere de dinți. Îi privește. Eu nu le semăn și vă sfătuiesc și pe dumneavoastră să le întoarceți spatele. Sunt ori mincinoși, ori fac asta din alte pricini. Până și sfânta Thereza a iubit. Ea l-a iubit pe Christos ca pe un amant. Și tot ea îi spunea dracului că este nefericit pentru că nu știe să iubească. Sfântul Francisc făcea femei de zăpadă. Și oare trebuie să vă explic eu că misogynismul e o descoperire a celor care n-au avut noroc și care, nefiind în stare să iubească, s-au transformat în profeti ai nefericirii lor? De fapt, toată povestea noastră pe pămînt poate fi spusă cu ajutorul a doi oameni, un bărbat și o femeie. Și fiecare dintre noi își poate alege din această poveste ce i se potrivește. Eu îmi permit să vă mărturisesc că nu mi se potrivește pustiul. Dacă a iubi e un păcat, sunt un păcătos. Și nu regret păcatul. Chiar vreau să-l teoretizez.

Am ascultat în viața mea atîtea prostii solemne încît acum mă mir foarte greu de ceva. Mă mir totuși de cei care își închipuie că fericirea trebuie să fie aseptică. Dacă dragostea e un păcat, eu cred că fără păcat nu există fericire. Și poate chiar ar

trebuie să lămurim de la început lucrurile. Cei care cred că fericirea e posibilă renunțând cu totul la dragoste și disprețuind-o pot părăsi sala. Ei n-au ce aștepta de la mine. Eu voi încerca să demonstreze tocmai contrariul credinței lor.

...Bun. Așadar, am rămas între noi, cei care n-am pierdut încă orice speranță. E mai bine așa, vă asigur. Cu cei înclinați să locuiască în grote nu se poate găsi un limbaj comun. Iar paradisul nu este pentru ei decât o grotă. A iubi într-un asemenea paradis înseamnă a săvîrși ceva neîngăduit, a stîrni mînia unui Dumnezeu puritan; înseamnă a alege plecarea din paradis. Or, dacă nu se poate fericire fără să iubești nimic, vă dați seama că în paradis râmin numai cei nefericiți. Insensibil, Adam ar fi îmbătrînit în rai. Nu l-ar fi alungat nimeni. Ar fi rămas acolo, posac și zadarnic.

Din acest punct de vedere, și poate nu numai din acest punct de vedere, grecii antici au fost mult mai logici decât cei care au ieșit mai devreme din sală. Nu pentru că Olimpul grecilor era plin de adultere, ci pentru că ei au înțeles, se pare, că în afara lucrurilor pe care le iubim nu mai reprezentăm nimic. Tocmai de aceea i-au pus chiar pe zei să ispiteză omul spre dragoste. Eva, devenită zeiță, nu-l chema pe Adam într-o grădină cu fructe oprite, ci pe o plajă. De-acolo nimeni nu-i mai izginea... Unii dintre dumneavoastră s-ar putea să pretindă că Afrodita a fost un pretext pentru că sculptorii să dezbrace o femeie frumoasă și să o sculpteze goală. N-am intenția să-i contrazic, ci să le atrag atenția că grecii nu erau vulgari. Si nici ipocriți. Ei mizau totul pe lumea aceasta, pe ceea ce puteau obține trăind. Lumea era pentru ei singurul paradis cu putință. Singura șansă. De aceea, Afrodita era și zeiță și femeie.

Paradisul grecilor nu era, ca în legendă, plin de arbori calzi, de rîuri răcoroase, de iarba înaltă și tandră. Era un paradis arid, secetos, cu rîuri puține, pe care persii se lăudau că le-au băut în

întregime; un paradis cu coline pietroase, goale, cu mai multă piatră decât vegetație. În plus, în el, după cum știi, crima era cunoscută. Filosofii trebuiau uneori să bea otravă sau să plece în exil. Sculptorii, chiar geniali ca Fidias, erau cîteodată izgoniți. Discuțiile despre fericire erau cîteodată pălăvrăgeli despre fericire. Dar tot ce se promitea, se promitea pentru această viață. Plăcerea sau otrava. Fiecare știa că odată cu moartea trupului totul s-a terminat. De aceea trupul era sărbătorit, pus pe soclu în temple, iar marea din care ieșea Afrodita nu cerea nimănui să fie orb și surd ca să fie pe placul zeilor. Dimpotrivă, chiar zeii cintau melodia șarpelui! Chiar ei îl corupeau pe om să se despartă de o inocență searbădă. Pe plajele Eladei nu erau înțelepti decât păcătoșii; cei care își simțeau inima tresărind.

Nerușinatul Alcibiade și-a reprezentat pe scutul său de aur nu capul Gorgonei, ca să-i sperie pe dușmani, ci un Eros cu fulgerul în mână. Ca să demonstreze, zicea el, că nici o femeie nu-i rezista. Zîmbiți? Foarte bine, să zîmbim. Acest nerușinat a coborât filosofia greacă în pat. Prin iubire eu înțeleg, firește, și ceea ce leagă un bărbat și o femeie, dar mai mult decât atât. Înțeleg viața, dragostea de viață, chiar dacă n-aș putea spune ca Hegel că tot ce este real este și rațional. O legendă pretinde că o albină a lăsat pe buzele lui Platon, cînd s-a născut, un strop de miere pentru ca filosofia amară despre viață să devină dulce. Ei bine, eu cred că această poveste a fost născocită de un mizantrop. Pentru că numai un mizantrop a putut insinua că a iubi viața este o minciună generoasă.

Trebuie să vă asigur, doamnelor și domnilor, că nu sunt atât de naiv încît să cred că profetii grotelor n-au învățat nimic. Ei au evoluat. Nu mai spun că viața e un adevară grosier. Asemenea vorbe prindeau altădată, acum ar fi ineficiente. Predicatorii grotelor nu mai pomenesc nici măcar de grote. Ei nu umblă în zdrențe și nu ne invită în peșteri.